

- ZAJAC, P.: Existuje čosi ako pulzačné dejiny literatúry? In: *Slovenská literatúra*, roč. 40, 1993, č. 6, s. 417 – 425.
- ZAJAC, P.: Literárne dejepisectvo ako synoptická mapa. In: TUREČEK, D. – URVÁLKOVÁ, Z. (eds.): *Mezi texty a metodami. Národní a univerzální v české literatuře 19. století*. Olomouc : Periplum, 2006, s. 13 – 22.

Poznámky k vývojovému a literárně-historickému bádání Pražské školy

BOHUMIL FOŘT, Ústav pro českou literaturu AV ČR, Brno

Příspěvek se soustřeďuje na některé charakteristiky literárně historického bádání v rámci teorie Pražské školy: budu si tak všimát konkrétních teoretických explikací i praktických aplikací, které nějakým způsobem souvisejí s tématem literárně vývojových a historických aspektů literatury. Na počátku jenom zopakujme, že zájem učenců o otázky literárního vývoje a literární historie má, ostatně jako celá pražská teorie, tři zásadní inspirační zdroje, ruský formalismus, pražskou lingvistiku a estetiku s filozofií. Ve vztahu k našemu tématu zdůrazněme, že ruští (sovětští) badatelé se orientovali na zkoumání vývojové podstaty literatury,¹ a to především v rámci své snahy stanovit a popsat specifickost literárních děl a literatury vůbec; pražská lingvistika tím, že zdůrazňuje důležitost diachronního zkoumání jazyka, který pojímá jakožto dynamickou strukturu, podněcuje zájem teoretiků o vývojové zkoumání struktur literárních; filozofie a proto-structuralistická estetika se pak projevují při řešení konkrétních systémových návrhů.

¹ Květoslav Chvatík v této souvislosti poněkud snižuje přínos ruských a navyšuje přínos českých badatelů k této problematice, když říká: „Postižení imanentní, vnitřní vývojové zákonitosti umění, t. j. působení díla na dílo, ať už kladné nebo záporné, bylo pro ruské badatele dvacátých let prvním předpokladem vymezení specifického předmětu studia dějin literatury jako umění. Uniká dosud většinou pozornosti, že česká strukturální estetika a poetika dospívá ve třicátých letech k překonání imanentního pojetí vývoje literatury a umění, t. j. že odhaluje prvotní zdroje vývojové dynamiky v mimouměleckých společenských strukturách a za specifickou považuje relativně autonomní realizaci těchto mimouměleckých impulsů prostřednictvím osobitých vývojových zákonitostí jednotlivých uměleckých řad“ (Chvatík, 1994, s. 77). Já osobně se přikláním více k názoru Mojmíra Grygara, který, dle mého, uvádí věci na pravou míru: „Ruští formalisté, ač důsledně polemizovali s pozitivistickou redukcí literárních jevů na soubor vnějších, společenských příčin, kauzálního principu se plně nevzdali. Přenesli jej ovšem z vertikální polohy (vnější vlivy působí na dílo) do polohy horizontální (dílo je determinováno jinými díly). Totéž do značné míry platí také o českých strukturalistech. Proto v jejich teorii, aspoň zpočátku, tak důležitou roli hrál pojem *literární řady*, místa, které dílo zaujímá ve vývojovém kontextu, a fenomén bezprostřední reakce, kterou nová fáze překonává předchozí vývojové stadium. Hybnou silou literární dynamiky spatřovali ruští formalisté a pražští strukturalisté (opakuji, že to platí v první řadě o počátcích jejich vědecké činnosti) v aktu *ozvláštnění*, obnažení postupu, dezautomatizace, zrušení motivovanosti složek díla, vyzvednutí nového konstruktivního postupu“ (Grygar, 2006, s. 253 – 254).

Jan Mukařovský a literární historie

Jan Mukařovský, ač svým jménem zastřešil čtyřdílné *Dějiny české literatury* (1959 – 1995),² nabídl systémově ucelený pohled na literárně historické bádání až ve svém referátu na Poradě pracovníků ÚČL ČSAV o úkolech literární vědy při dovršování kulturní revoluce;³ ve svém příspěvku nazvaném „Úkoly a aktuální otázky literární vědy v období dovršování kulturní revoluce“ přesně pojmenovává „dluhy“, které, podle něho, má/měla literární historie vůči literární vědě – bohužel, vzhledem k tomu, že jeho vyhlášení jsou velice obecná, bez nástinu konkrétních metodologických strategií, a navíc silně ovlivněná dobovou tendencí, nemyslím si, že nějak výrazně ovlivnila českou literární historii či historiografii. Na druhé straně se Jan Mukařovský sice o literární historii a jejích aspektech několikrát zmiňuje již podstatně dříve, ovšem tyto zmínky jsou nemnohé a kusé. Přesto však můžeme na jejich základě jeho přístup do jisté míry rekonstruovat, a to v souvislosti s třemi okruhy (jeho) bádání: a) teoreticko-metodologické poznámky k literární historii, b) uchopení vývojových charakteristik literatury, c) konkrétní rozbory a komparace literárních děl a kontextů.

A. Teoreticko-metodologické poznámky k literární historii

V úvodu studie Polákova Vznešenost přírody (1934) Jan Mukařovský říká: „Cílem strukturální literární historie, jakožto vědy o struktuře vůbec, je pochopit vývoj básnictví v celé jeho složitosti (mnohonásobné vztahy složek uvnitř struktury a přesuny těchto vztahů), šíří (poměr vývoje literatury k jiným vývojovým řadám sociálních jevů), ale také zákonitosti (jednota vývoje daná imanentním řádem struktury)“ (Polákova Vznešenost přírody. 1934. In: Mukařovský, 1948, s. 91 – 92), přičemž: „V takovém případě historik umění, srovnáváje paralelní vývoj umění v několika zemích, zjistí nepravidelnosti a mezery ve vývoji tam, kde počet tvůrčích individuů nebyl úměrný počtu úloh“ (Individuum v umění. 1937. Mukařovský, 2000, s. 257). Pokračuje však ještě dále: „Co když je například vnímající individuum kritikem? Tady se pak soukromá reakce individua na dílo stane záležitostí kolektivní, kritik formuje svým individuálním postojem do značné míry postoj, který zaujmou k dílu vnímatelé ostatní“ (Problémy individua v umění. 1946. In: Mukařovský, 2000, s. 313). Zde se setkáváme s formulací myšlenek, které se později staly v podstatně propracovanější formě klíčovými koncepty Vodičkova nastínění úkolů a strategií literární historie; ovšem Felix Vodička, jak uvidíme, zdůrazňuje nutnost detailně rozlišovat mezi kritickými ohlasy pro účely literárně historického bádání.

B. Literární vývoj

Jan Mukařovský se ve svém pojetí literárního vývoje a jeho aspektů na jedné straně opírá o pojmosloví a strategie, které mu poskytli sovětští formalisté, na straně druhé se

² Marxistickou historiografií ovlivněné a stručné teze k části těchto *Dějin* publikoval Jan Mukařovský v časopisu *Česká literatura* již v roce 1957.

³ Tento a jiné příspěvky byly otištěny v prvním čísle časopisu *Česká literatura* z roku 1960.

v jeho přístupu zřetelně odráží Hegelova koncepce vývoje ducha; ovšem Mukařovského specifikem je detailní zkoumání subjektu(ů)⁴ a jeho/jejich účasti v tomto vývoji: ve svém pojetí zdůrazňuje jak vývojovou stránku imanentní, tak její souvislost s vývojem mimo-literárním – právě v tomto místě se stává klíčovým pojem *individua*: „Další otázkou je vztah individua a vývoje. Na jedné straně je objektivní vývoj – zdání, že vše, co se stalo, se stát muselo, na druhé straně vědomí individua, že jednalo ze své svobodné vůle, že se rozhodovalo volně pro jednu z velkého množství možností“ (tamtéž, s. 330). Aby mohl autor do této obecné, imanentně se vyvíjející struktury zahrnout i jednotlivá díla, která jsou „realizace jistého vývojového stupně umělecké struktury“ (tamtéž, s. 309) a která jsou zároveň produkty konkrétních tvůrčích aktů konkrétních individuí, nemůže ignorovat způsob, jakým se vývoj obecně dotýká těchto individuí – ta jsou podle Mukařovského „obecnými a stálými“ činiteli literárního vývoje: „Pokládáme-li za základní znak osobnosti tendenci k jedinečnosti, nepodmíněnosti a neproměnnosti, jeví se nám osobnost nutně jako protiklad imanentního vývoje každé kulturní řady, do které zasahuje (...) Ze stanoviska vyvíjející se řady jeví se zásah osobnosti jednak jako porušení její souvislosti v čase, jednak všech – a zároveň, tímž aktem – jako síla uvádějící tuto řadu v pohyb“ (Individuum a literární vývoj, 1943. In: Mukařovský, 2000, s. 340). Takto pojaté teoretické řešení vztahu individuí a literárního vývoje se, stejně jako jeho pojetí vztahu vývoje literárních a mimoliterárních řad, stává jedním z hlavních leitmotivů budoucího literárně vývojového bádání Pražské školy – jeden z jeho vrcholů najdeme v díle Květoslava Chvatíka, který, navíc inspirován filozofií, dochází až k tomu, že funkční sepětí literárních a mimoliterárních vývojových struktur, jejich hodnot a norem zásadně souvisí s lidskou existencí a jejím (tradičně strukturalisticky) dynamickým osmyslováním: „Vývojové souvislosti mezi konkrétními díly uvnitř umělecké struktury nejsou ani fikcí, ani pouhou dodatečnou konstrukcí; jejich reálnost zajišťuje prvek *umělecké tradice* (...) Strukturální historismus chápe tedy tradici především jako *dynamickou strukturu estetických norem*. Je založena na napětí mezi zachováním a změnou, mezi rozvíjením existujícího a novou tvorbou, mezi kontinuitou a přerušením. Společně se systémem žánrových a stylistických norem je konstitutivním momentem tradice umění v určité době příslušný stav vývoje *komunikativního kódu*. Usměruje realizaci poselství, realizaci celkového smyslu díla recipientem. Geneze významu a smyslu uměleckého díla je historický proces. Toto ‚dění smyslu‘ zakládá určitou uměleckou tradici významů“ (Chvatík – Schwarz, 1992, s. 322 – 324). Chvatík tak de facto propojuje vývojové a historické bádání Pražské školy s jinou klíčovou oblastí jejího zájmu, kterou je dynamické založení smyslu literárního díla, jak jej známe především z díla Milana Jankoviče, ale i Zdeňka Kožmína.

C. Literární historie prakticky

V této souvislosti se zaměřím především na dvě Mukařovského studie, Polákova *Vznešenost přírody* (1934) a *Obecné zásady a vývoj novočeského verše* (1934), a krátce

⁴ V této části svého učení je autor zřetelně inspirován pozicemi orientovanými fenomenologicky. Detailně o fenomenologických rysech Mukařovského přístupu a o problémech plynoucích z tohoto přístupu v rámci celého jeho systému podrobněji pojednává Galan, 1985, s. 69.

shrnu zásady Mukařovského přístupu. V souvislosti s Obecnými zásadami novočeského verše, respektive s její třetí částí (Dějiny novodobého verše), můžeme konstatovat, že autor kombinuje vlastní výkladové pasáže s pasážemi analyzujícími konkrétní texty a toto uchopení jednotlivých tvarů a jejich vývoje doplňuje o studium dobových i současných ohlasů. Výsledkem je pak konsistentní a ucelený systémový přístup, který můžeme považovat za detailní teoreticko-historickou analýzu daného jevu.⁵

V Polákově Vznešenosti přírody se Mukařovský snaží ukázat a dokázat, že toto dílo představuje jistý „chybějící“ vývojový stupeň, bez jehož zdůraznění jsou všechny interpretace vývoje a dějin české poezie nutně zkresleny. Mukařovský opět důkladným rozbořením obecných literárních kontextů i konkrétních tvarů a jejich vývojových aspektů dosahuje konsistentních a přesvědčivých hypotéz o vývoji části české literatury v konkrétní době; jak shrnuje Felix Vodička ve své studii Celistvost literárního procesu: „Těžiště Mukařovského studie leží v (...) rekonstrukci imanentní vývojové linie novočeské poezie a v zařazení Polákovy básně do tohoto vývoje“ (Vodička, 1966, s. 89). O něco dále Vodička formuluje myšlenku, která se zdá nutným důsledkem „napětí“ mezi Mukařovského explicitní formulací cílů literárně historického bádání a mezi praktickými závěry, ke kterým dochází na konci zkoumání dějinného místa Polákových veršů v české poezii: „Okolnost, že strukturální dějiny literatury byly v pojetí Mukařovského omezeny na zjišťování vývojové hodnoty a vzájemného vztahu jednotlivých řad společenských jevů, že nebylo využito pro potřeby diachronie teorie znaku, nutí rekonstruovat a interpretovat vztahy mezi tvůrcem znaku, znakem a vnímatelem, dodávala Polákově Vznešenosti přírody charakter iniciativní studie bez nároku na celistvé řešení vývojových problémů“ (tamtéž, s. 98). Vodička zde přímo poukazuje na to, že Jan Mukařovský sice na jedné straně vyhlašuje cíle literárně historického bádání a na straně druhé předkládá rozbor konkrétních aspektů a tvarů vývoje české literatury, avšak nikde ve svém přístupu netematizuje předmět literární historie natolik, aby mezi těmito dvěma póly vytvořil spojení ve formě detailní analýzy literární historie a jejího předmětu.

Jan Mukařovský mezi formalisty a Vodičkou

Z toho, co bylo dosud řečeno, se zdá, že Jan Mukařovský nepovažuje dějiny literatury za objekt literárně teoretického zkoumání, který by byl natolik zásadní, že by jeho hlubší uchopení mělo rozhodující váhu při řešení obecných literárně vědných problémů. Avšak proč je tomu tak?

Víme dnes, že pro formalisty byla otázka literární historie, jejich předpokladů a aspektů klíčová a dlouhodobě se jí věnovali, přestože tento fakt některé interpretace formalismu někdy dostatečně nezdůrazňují. Stejně jako pro Mukařovského jsou pro ně dějiny literatury především silně svázány s vývojem literatury – připomeňme si citát: „Prechod k dejinám literatury nebol výsledkom prostého rozšírenia tém skúmania, ale výsledkom

⁵ Lubomír Doležel označuje tento přístup jako metodu cik-cak a považuje ji za jeden z největších výtoků Pražské školy; viz zvl. Doležel, 2000, s. 84, či Doležel: K. H. Máchu – hrdinu strukturální poetiky (česky v tisku).

vývinu pojmu formy. Ukázalo sa, že umelecké dielo sa nechápe izolovane, že jeho forma sa pociťuje na úzadí iných diel, a nie sama osebe (...) Teória si sama vyžiadala východisko k histórii“ (Ejchenbaum: Teória „formálnej metódy“. 1927. In: Bakoš, 1971, s. 34 – 46). Dá sa ovšem říci, že kromě artikulované nutnosti studia dějin literatury v rámci komplexního studia literární vědy není formalistické bádání završeno určitým systémovým návrhem detailně soustředěným na tuto literárně vědnou oblast. Zdá se tak, že Mukařovský sám nepociťoval takové řešení-neřešení za dostatečnou výzvu k tomu, aby se na tuto otázku sám soustředil. Proč je tomu tak a proč pomyslnou rukavicí zvedá až Felix Vodička, není jednoduše vysvětlitelné – obecně můžeme předpokládat, že Jan Mukařovský, ač si zřejmě uvědomoval důležitost literární historie pro svá konkrétní šetření, nahlížel literární historii a její charakter jako koncepty neproblematické a všeobecně užitelně usazené a přijímané, takže neměl za nutné podrobovat je detailním systémovým analýzám.

Zcela jiná situace však nastává právě s příchodem Felixe Vodičky, který bývá považován za hlavního historika Pražské literárněvědné školy, na literárně historické pole.

Projekt Vodičkův

Felix Vodička v úvodu k prvnímu vydání své *Struktury vývoje* (1969) explicitně o metodě svého literárně historického bádání říká: „Uvědomoval jsem si, že dynamické pojetí literární struktury a jejího vývoje v povědomí kolektivu poskytuje právě historickému myšlení pevnější oporu než starší teorie, spatřující historičnost ve vnějších okolnostech determinujících vznik díla. A jestliže jsem nyní ve své studii naznačil i soustavu strukturalistické literární historie, bylo to zároveň výrazem mého přesvědčení, že strukturalismus poskytuje právě literární historii východisko z kritického bodu její vědecké situace“ (Vodička, 1998, s. 11).

Základním inspiračním zdrojem Vodičkova přístupu je samozřejmě pojetí Mukařovského – ostatně on sám poukazuje na Mukařovského přínos v oblasti analýz konkrétních textů: „Okolnost, že strukturní dějiny literatury byly v pojetí Mukařovského omezeny na zjišťování vývojové hodnoty a vzájemného vztahu jednotlivých řad společenských jevů, že nebylo využito pro potřeby diachronie teorie znaku nutí rekonstruovat a interpretovat vztahy mezi tvůrcem znaku, znakem a vnímatelem, dodávala Polákové Vznešenosti přírody charakter iniciativní studie bez nároku na celistvé řešení vývojových problémů“ (Vodička, 1966, s. 98). Dodejme jen, s malým předbíláním, že je to právě zmíněná znakovost díla, která umožní Vodičkovi samému rozšířit literárně historické bádání o recepční rozměr – jak autor píše, umožní mu přibrat kreačně recepční a interpretační aspekty literatury do jeho bádání.

Felix Vodička přistupuje k literární historii problémově a komplexně – v první fázi se vydává za hranice literární vědy, aby se inspiroval koncepty, které mu nabízejí rozmanitá vědní odvětví: „Tím je určeno, že znalost základních problémů a poznatků filozofie, psychologie, sociologie a věd historických umožní i literárnímu historikovi lépe ozřejmit předmět jeho poznání“ (Vodička, 1998, s. 22) – my můžeme dodat, že impulsy lingvistic-

ké jsou implicitně zahrnuty ve strukturalistickém uchopení literatury. V druhé fázi definuje objekt svého zkoumání: „Východiskem literárněhistorického studia jsou především všechny jazykové projevy s funkcí estetickou (...) jako vůbec rozhodujícím kritériem pro posouzení kompetence je vždy přítomnost estetické funkce (byť i jen dočasně a historicky pocíťované), a to i tehdy, když v hierarchii funkcí daného díla nemá místo rozhodující“ (tamtéž, s. 19). Ukazuje se, že autorovi v souladu s vyhlášením celého projektu dostává přítomnost, nikoli tedy dominance estetické funkce – už její pouhá přítomnost totiž může založit estetickou recepci, která je pro Vodičkův systém stěžejní. Poté, co definuje předmět literární historie, autor též definuje její místo v obecném systému literární vědy – řadí ji spolu s poetikou (literární teorií), s níž se dělí o předmět i jisté metody, pod obecný rámec literární vědy; literární vědu, díky zkoumání objektů s estetickou funkcí, pak umísťuje do obecného rámce věd estetických (tamtéž, s. 20 – 21).

Po vymezení předmětu literární historie v druhém kroku nutně následuje vymezení konkrétních souborů „úkolů“ ustavované disciplíny: a) úkoly vycházející z objektivní existence literárních děl: „jde nám zde jen o pohyb literární struktury a o charakteristiku literárních děl z hlediska imanentního vývoje literárního“; b) úkoly spojené s genezí díla: „osvětlit a rekonstruovat vztahy mezi dílem a historickou skutečností, básníkem a společností“; c) úkoly spojené s recepcí díla: „literární díla jsou esteticky vnímána obecně na pozadí jistých literárních zvyklostí (literární normy), takže podoba a interpretace estetického znaku se takto proměňuje“ (tamtéž, s. 23).

V této formulaci se nám prakticky dostává do ruky celý základní rozvrh Vodičkovy projektu, byť ve velice obecné podobě. Dlužno dodat, že Vodička ve svém úsilí nezůstává pouze na této abstraktní rovině, ale propracovává konkrétní strategie a postupy vedoucí k naplnění jednotlivých úkolů.

Vodičkův literární historik tedy detailně analyzuje konkrétní díla a vzájemně je porovnává, ovšem v české strukturalistické tradici, která je svázána s modelem literární komunikace, je pro literárně historické zkoumání neméně důležité vzít v potaz i subjekty, které do této specifické komunikace vstupují, tedy básníka (akt kreace) a čtenáře (akt recepce). Jak tedy stanovují úkoly druhý a třetí, je nutné prozkoumat podíl konkrétních básníků na literárním vývoji a způsob, kterým se na něm podílejí, a též recepci jednotlivých děl na pozadí konkrétního literárně dějinného kontextu. V této fázi Vodička sahá po Ingardenově termínu *konkretizace*, jehož význam však posouvá.⁶ Zásadnější však je, že tento termín spojuje s ob-

⁶ Vodička zde používá Ingardenův klíčový pojem, který původně souvisí především s dvěma „horními“ vrstvami literárního díla (Ingarden definuje celkem vrstvy čtyři: zvukovou, významovou, vrstvu schematických aspektů a vrstvu předmětnou). Ingardenův čtenář při aktu čtení vyplňuje některá z míst nedourčenosti, která literární dílo obsahuje, a to právě na posledních dvou jmenovaných úrovních. Jednotlivé konkretizace díla (= výsledky čtenářských aktů) se pak liší v závislosti na individuálním doplnění míst nedourčenosti, ovšem do velké míry se zároveň podobají. Vodička naproti tomu zapojuje termín konkretizace do rámce širší teorie umění a spojuje jej se všemi vrstvami díla: „Budeme tímto termínem označovat obecně odraz díla v podvědomí těch, pro něž je dílo estetickým objektem. Termín ‚estetický objekt‘ zůstane takto vyhrazen obecné teorii umění, zatímco termín ‚konkretizace‘ naznačuje, že jde o konkrétní

lastí kritické recepce díla – konkretizace díla, které nejsou zaznamenány, nejsou literárnímu historikovi k užítku. Proto Vodička říká: „Je právě proto úkolem literární historie sledovat ony proměny konkretizací v ohlase literárních děl a vztahy mezi strukturou díla a vyvíjející se normou literární, poněvadž takto věnujeme pozornost vždy dílu jako estetickému objektu a sledujeme společenský dosah jeho funkce estetické“ (tamtéž, s. 60).

Vodičkův koncept literární historie založený na kritické recepci literárních děl se dočkal svého ocenění jak v domácí tradici, tak v díle některých zahraničních badatelů, především z okruhu Kostnické školy recepční estetiky⁷ – jak trefně shrnuje Juri Striedter: „Když jsem se (...) zabýval příspěvkem Felixe Vodičky k pojímání literární recepce a jejích dějin, ukázal jsem, jak tento badatel ujasnil Mukařovského dvojnásobný pojem kolektivního vědomí a recepce; Vodička odlišil kolektivně sdílené normy a kódy, samotnou konkretizaci jako akt uskutečněný individuálním čtenářem a nakonec komunikaci takového individuálního estetického zážitku a hodnocení v kontextu veřejné debaty (...) pro Vodičku ústřední úlohu hraje kritik: vystupuje jako zprostředkovatel mezi svým vlastním a kolektivním estetickým zážitkem, jako zprostředkovatel mezi individuálním dílem a literaturou jako systémem a jako zprostředkovatel mezi estetickou a společenskou funkcí umění“ (Striedter, 2001, s. 111).

Na samý závěr můžeme jen shrnout, že jak Jan Mukařovský (jakožto inspirátor), tak i Felix Vodička (jakožto syntetizátor) kromě jiného svým teoretickým uchopením otázek literárního vývoje a metodologie literární historie přispěli především do současné a zdá se že stále atraktivnější diskuse týkající se obecných otázek kreace a recepce literárního díla. Tato skutečnost je jedním z nemnoha oceňovaných příspěvků Pražské školy k obecné literární teorii.

Text je součástí grantového projektu *Přínos českého strukturalismu k teorii vyprávění*. GA AV ČR. KJB 9056408. Řešitel Bohumil Fořt.

podobu určitého díla, jež se stalo předmětem estetického vnímání. Je přirozené, že dílo může být několika způsoby konkretizováno. Konkretizována nejsou však jen místa schematická, ale struktura celého díla tím, že je promítnuta na pozadí struktury aktuální tradice literární, nabývá za změněných okolností časových, místních, společenských a do jisté míry i individuálních vždy nového charakteru“ (Vodička, 1998, s. 292).

⁷Mezi strukturální historií a recepční estetikou Kostnické školy bylo nalezeno mnoho podobností. Vzhledem k tomu, že tyto shody vycházejí spíše z ideového souznění obou literárně vědných směrů než z jejich vzájemného ovlivňování (první německé překlady Mukařovského a Vodičky v této oblasti se datují na konec šedesátých a začátek sedmdesátých let), nemá smysl podrobněji je analyzovat a spokojíme se s konstatováním, že tyto mnohé shody jsou podrobně popsány jak v pracích příslušníků Kostnické školy samotné (viz především studie Striedterova, která je součástí důležité knihy *Literary Structure, Evolution and Value*) nebo i v českém prostředí (zde se nabízí doslov Jiřího Holého k českému výboru z prací Kostnické školy *Čtenář jako výzva*, v němž nalezneme i studii Striedterovu). Mojmir Grygar se věnuje detailnímu srovnání ideových změn a podobností mezi pražským strukturalismem a kostnickou recepční estetikou a trefně pojmenovává zásadní rozdíl v těžišti obou přístupů: „Na rozdíl od stoupenců recepční estetiky se však (teoretikové českého strukturalismu) nedomnívali, že vztah mezi dílem a vnímatelem představuje dostatečně nosné východisko a základ pro novou koncepci literárního vývoje, která by překonala jednostrannost jak dosavadního sociologického, tak i strukturalistického přístupu“ (Grygar, 2006, s. 251).

LITERATURA

- BAKOŠ, Ján (ed.): *Teória literatúry*. Přeložil Mikuláš Bakoš. Bratislava : Pravda, 1971.
- DOLEŽEL, Lubomír: *Kapitoly z dějin strukturální poetiky*. Přeložil Bohumil Fořt. Brno : Host, 2000.
- EJCHENBAUM, Boris: Teória „formálnej metódy“. In: BAKOŠ, Ján (ed.): *Teória literatúry*. Přeložil Mikuláš Bakoš. Bratislava : Pravda, 1971.
- GALAN, F. W.: *Historic Structures. The Prague School Project, 1928 – 1946*. Austin : University of Texas Press, 1985.
- GRYGAR, Mojmir: *Trvání a proměny*. Praha : Torst, 2006.
- CHVATÍK, Květoslav – SCHWARZ, Wolfgang F.: Literatura a umění jako historický proces. In: *Česká literatura*, roč. 39, 1992, č. 4, s. 313 – 333.
- MUKAŘOVSKÝ, Jan: *Kapitoly z české poetiky II*. Praha : Svoboda, 1948.
- MUKAŘOVSKÝ, Jan: *Studie I*. Brno : Host, 2000.
- STRIEDTER, Juri: *Literary Structure, Evolution and Value*. Cambridge – London : Harvard University Press, 1989. (Citováno podle STRIEDTER, Juri: Český strukturalismus a současná diskuse o estetické hodnotě. Přeložil Miroslav Červenka. In: HOLÝ, Jiří (ed.): *Čtenář jako výzva*. Brno : Host, 2001.)
- VODIČKA, Felix: Celistvost literárního procesu. In: JANKOVIČ, Milan – PEŠAT, Zdeněk – VODIČKA, Felix (eds.): *Struktura a smysl literárního díla*. Praha : Československý spisovatel, 1966, s. 87 – 125.
- VODIČKA, Felix: *Struktura vývoje*. Praha : Dauphin, 1998.

K metodologii literární historiografie. Podněty posledních desetiletí

ONDŘEJ SLÁDEK, Ústav pro českou literaturu AV ČR, Brno

Jedním z typických projevů postmoderny v oblasti vědy byla kritická reflexe a přehodnocování tradičních výzkumných metod a přístupů, zároveň však zdůrazňování jejich vzájemné plurality a nutnost koexistence. Postmoderní obrat měl v řadě disciplín, ale i zemí, velmi rozdílnou podobu. Zatímco ve Spojených státech se v rámci diskuse o postmoderně objevilo téma multikulturality a feminismu, ve Francii dominovaly filosofické a literárněteoretické diskuse o poststrukturalismu a dekonstrukci, ve Velké Británii se formovala kulturní věda (*cultural studies*).

Literární věda jako kulturní věda

V průběhu šedesátých a sedmdesátých let 20. století se především zásluhou antropologie a sociologie zaměřila pozornost většiny společenskovědně orientovaných oborů na problematiku kultury. Mezi typické rysy tohoto tzv. *obratu ke kultuře* patří jednak snaha o nové pojetí a vymezení kultury jako sémiotického systému, jednak úsilí o interdisciplinární analýzu kulturních problémů. Logickým vyústěním tohoto nového zájmu bylo ustanovení samostatné kulturní vědy (*cultural studies*), jejímž programem je – v nejširším jejím pojetí – porozumět tomu, jak v naší (post)moderní současnosti funguje „tvorba“ kultury, jak jsou konstruovány a organizovány kulturní identity z hlediska jednotlivců i skupin. Mezi zakládající práce patří v tomto ohledu studie R. Barthes (*Mythologies*, 1957), R. Williamse (*Culture and Society*, 1958) a R. Hoggarta (*The Uses of Literacy*, 1957).